

PETER FREDERIKSEN

VORES VERDENS HISTORIE

3

COLUMBUS

JERNTÆPPET I EUROPA

Alt åndede fred, da russiske og amerikanske soldater mødte hinanden ved Elben 25. april 1945. De amerikanske tropper var gået i land i Normandiet i det nordvestlige Frankrig i juni 1944 og havde skubbet den tyske værnemagt tilbage og var nu på vej mod Berlin, hvor det sidste slag skulle slås. Russerne havde vendt den tyske offensiv i vinteren 1943 og her begyndt fremrykningen mod vest. Den Røde Hær havde befriet først Sovjetunionen og derefter flere af de lande, der lå ved den sovjetiske vestgrænse.

De var nu kommet frem til floden Elben, der skar sig ned gennem det nordlige Tyskland, og her mødte de allieredes soldater hinanden. Sammen havde de snart gjort en ende på 12 år nazistisk tyranni.

Den varme stemning blandt de russiske og amerikanske tropper ved Elben skulle vise sig hurtigt at blive iskold. Nok havde de tre allierede kæmpet sammen mod en fælles fjende, men da freden skulle forhandles, kom de store modsætninger frem.

De tre store

De tre store, som de tre allierede blev kaldt, var langt fra lige store. Især USA's styrke var overvældende; USA havde ført krig både i Europa og i Asien og var ikke selv blevet ramt af krigens ødelæggelser. Den amerikanske økonomi var stærk, og USA havde monopol på atombomben, som havde vist sit virke over Japan i august 1945.

▼ Mødet mellem amerikanske og sovjetiske soldater i byen Torgau ved Elben syd for Berlin, april 1945.

► "De tre store", fra venstre: Winston Churchill, Theodore Roosevelt og Josef Stalin. Ikke alle var dog lige store.

Ideologisk havde USA tætte bånd til England og stod som eksponent for demokrati og kapitalisme – de værdier, som mange havde kæmpet for i krigen. Englands status som stormagt var dog langt fra så imponerende som USA's. Selv om England så stærk ud med deres store imperium af kolonier, så var produktionsapparatet forældet, og Englands storhed syntes at høre en anden tid til.

Over for England og USA stod Sovjetunionen, der ideologisk var både antidemokratiske og antikapitalistisk. Ideologisk stod Sovjetunionen stærkt i 1945, idet kommunistpartier overalt i Europa havde spillet en central rolle i de fleste nationale modstandsbevægelser under krigen.

Mange mente desuden, at man burde lade sig inspirere af den sovjetiske planøkonomi, eftersom den fri konkurrence havde ført til den økonomiske verdenskrise i 1930'erne. Til trods for at Sovjetunionen havde lidt betydelige tab materielt og menneskeligt under krigen, stod Sovjetunionens leder, Josef Stalin, stærkt. Han havde formået at styre landet gennem en udmærkede krig med over 20 millioner dræbte russere, og i modsætning til England, der i realiteten havde været stærkt afhængig af amerikansk bistand, havde Sovjetunionen ved egen kraft formået at drive den tyske hær tilbage fra russisk territorium og gennemføre fremstød dybt ind i Centraleuropa.

Jalta-konferencen

Allerede inden krigen var slut, havde de tre store mødtes i Jalta på den sovjetiske Krim-halvø. Her var de blevet enige om de grundlæggende forhold, der skulle bane vej for freden. Jalta-aftalen fra 11. februar 1945 (kilde 26) var en principerklæring og blev fulgt op af en konference i Potsdam uden for Berlin, da krigen var slut.

Jalta-aftalen

Genoprettelsen af orden i Europa og genopbygningen af det økonomiske liv må ske ved en fremgangsmåde, der gør det muligt for de befriede folk at udrydde de sidste spor af nazisme og fascisme og at skabe demokratiske institutioner efter deres eget valg. Dette er principperne i Atlanterhavserklæringen (se kilde 21) – alle folks ret til at vælge den styreform, de vil leve under – genoprettelse af suverænitetsrettighederne og selvstyre for de folk, som med vold er blevet berøvet disse af angrebsnationerne. For at skabe forhold, under hvilke de befriede folk vil kunne udøve disse rettigheder, vil de tre regeringer i fællesskab bistå folkene i et hvilket som helst befriet europæisk land eller tidligere aksestat i Europa, hvor forholdene ifølge deres opfattelse kræver det, mad at

- a) skabe betingelser for indre fred
- b) gennemføre nødforanstaltninger til hjælp for nødstedte folk
- c) danne midlertidige regeringsmyndigheder, der bredt repræsenterer alle demokratiske elementer i befolkningen og er forpligtede til gennem frie valg hurtigst muligt at oprette regeringer, der svarer til folkets vilje
- d) lette afholdelsen af sådanne valg, hvor det er nødvendigt [...]

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvem står bag kilden, og hvornår er den skrevet?
- 2) Diskutér, hvilke holdninger og værdier der kommer til udtryk i aftalen.
- 3) Opstil en problemstilling ud fra kilden, og besvar den.

I februar, hvor Jalta-konferencen fandt sted, var der udsigt til, at krigen i Europa snart ville være forbi; det var til gengæld langt fra tilfældet i Asien. Af de tre stormagter var det kun USA og England, der var i krig med Japan. På mødet i Jalta var Churchill og Roosevelt derfor meget interesserede i at få Sovjetunionen til at træde ind i krigen mod japanerne. I en hemmelig aftale forlangte Stalin, at Sovjetunionen fik tabte landområder fra krigen mod Japan i 1904-1905 tilbage, og at Sovjets interesser blev sikret i Manchuriet.

Potsdam-konferencen

I sommeren 1945 stod Sovjetunionen som befrier af hele Øst- og Central-europa og den østlige del af Tyskland. Det blev afgørende for den fredsordning, som de allierede indgik i sommeren 1945 i Potsdam uden for Berlin.

Allerede på Jalta-konferencen var den amerikanske præsident Roosevelt alvorligt syg og døde få måneder efter. Det betød, at på den første store konference efter at krigen i Europa var afsluttet, var det den tidligere vicepræsident, Harry S. Truman, der var ny amerikansk præsident. Midt under konferencen i Potsdam blev den siddende engelske premierminister Winston Churchill erstattet af Labour-politikeren Clement Attlee, der havde vundet det engelske parlamentsvalg i juli 1945.

Helt centralt på dagsordenen stod spørgsmålet om Tyskland. I modsætning til Jalta-aftalen var Potsdam-aftalen mere konkret. Aftalen blev indledt

med en række punkter om, hvordan Tyskland skulle afnazificeres, der skulle kontrolleres af et kontrolråd bestående af de tre store samt Frankrig. Man blev enige om, at Tyskland midlertidigt skulle deles i fire zoner, og at hovedstaden Berlin, der lå i den sovjetiske zone, skulle inddeles i fire sektorer. Desuden blev man enige om, at Tyskland skulle betale krigsskadeserstatning, der var et krav fra Sovjetunionen. Belært af erfaringerne fra første verdenskrig var USA og England ikke interesserede i, at Tyskland endnu en gang skulle overdynges med en erstatningssum, der ville bibeholde landet i kaos. Aftalen nævnte derfor ikke et beløb for krigsskadeserstatning, men derimod skulle hver enkelt besættelsesmagt kunne udtage værdier fra deres egen zone.

Potsdam-aftalen blev underskrevet 1. august 1945. I kilde 27 er der et uddrag af aftalen, der handler om synet på fremtidens Tyskland.

Kilde 27

Potsdamaftalen

[...] 9. Administrationen i Tyskland skal ledes i retning af decentralisering af den politiske struktur og udvikling af lokalt ansvar. Med dette for øje:

- a. Skal det lokale selvstyre genoprettes over hele Tyskland efter demokratiske principper, især ved hjælp af valgte råd, så hurtigt det er foreneligt med militær sikkerhed og besættelsens formål.
  - b. Skal alle demokratiske politiske partier tillades og opmuntres i hele Tyskland. De skal have ret til at afholde møder og offentlige diskussioner. [...]
  - d. Skal der for øjeblikket ikke oprettes nogen tysk centralregering. Der skal dog oprettes visse vigtige tyske centraladministrative organer, ledet af statssekretærer, især for finans-, transport-, kommunikations-, udenrigshandels- og industriforhold. Disse organer skal fungere under ledelse af kontrolrådet.
10. Under forbehold af den nødvendige militære sikkerhed skal tale-, presse- og trosfrihed tillades [...]

11. For at fjerne Tysklands krigspotentiale skal produktionen af våben, ammunition og krigsudrustning samt alle typer flyvemaskiner og søgående skibe for-

bydes og forhindres. Produktionen af metaller, kemiske stoffer, maskiner og andet, der er direkte nødvendigt for en krigsøkonomi, skal strengt kontrolleres og indskrænkes i overensstemmelse med de krav, som Tysklands økonomiske liv efter krigen stiller [...]

13. Ved organisering af den tyske økonomi skal hovedvægten lægges på udviklingen af landbrug og fredelige industrier.

14. Under besættelsesperioden skal Tyskland behandles som en økonomisk enhed.

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvem står bag kilden, og hvornår er den skrevet?
- 2) Diskutér, hvilke holdninger og værdier der kommer til udtryk i aftalen.
- 3) Opstil en problemstilling ud fra kilden, der belyser forhold, hvor de tre allierede er uenige om Tysklands fremtid.

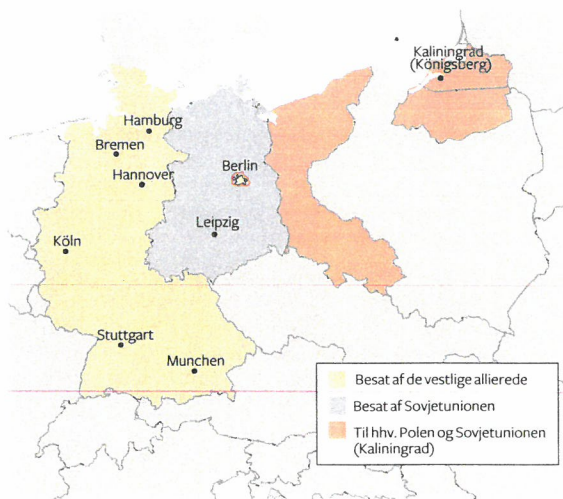
Folkedemokratier

I 1943, da de vestallierede befriede Italien, afviste englænderne og amerikanerne alle sovjetiske ønsker om medindflydelse. I Stalins logik betød det, at de lande, som Sovjetunionen befriede i 1944-1945, skulle underlægges sovjetisk indflydelse uden USA og Englands medindflydelse.

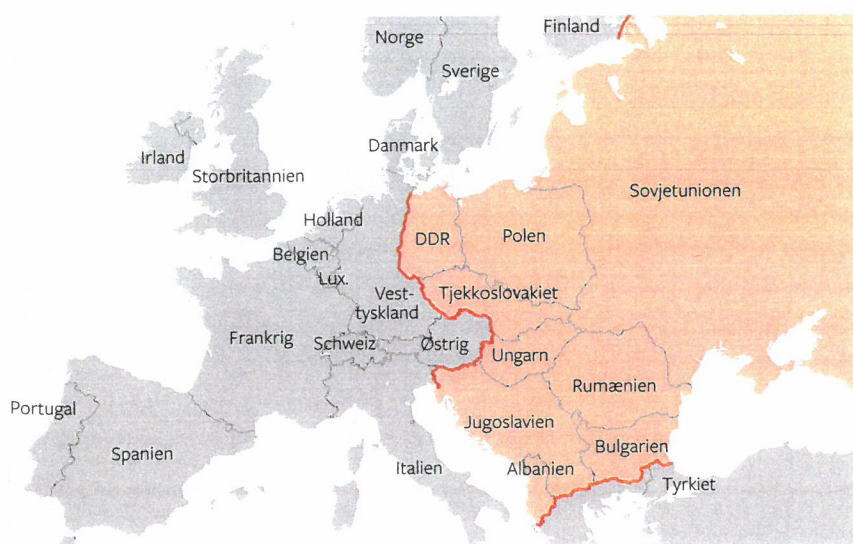
I de befriede lande i Øst- og Centraleuropa blev der dannet brede samlingsregeringer, hvor kommunistpartierne fik en central rolle i form af ministerposter. I 1946-1947 voksede kommunistpartierne indflydelse på bekostning af andre partier i de nationale regeringer, og de socialdemokratiske partier blev slået sammen med kommunistpartierne i socialistiske enhedspartier.

Dette var en ideologisk konstruktion, der forenede to forskellige retninger inden for socialismen, den revolutionære (kommunistpartierne) og den reformvenlige (socialdemokratiene). I realiteten var det et dække over, at de kommunistiske partikammerater, der havde opholdt sig på partiskoler i Sovjetunionen under krigen, fik monopol på regeringsmagten.

Samtidig gennemførte regeringerne økonomiske reformer, hvor industrivirksomheder og banker blev nationaliseret, og landbruget blev kollektiviseret. Udviklingen fulgte den sovjetiske udviklingsmodel, og landene i Øst- og Centraleuropa blev omdannet til planøkonomier, der fungerede i samspil med Sovjetunionen. Derved var de østeuropæiske folkedemokratier en realitet, og Europa var på vej imod en ideologisk opdeling, hvor der i den østlige del var kommunistiske etpartisystemer med planøkonomi, og i den vestlige del demokrati og markedsøkonomi.

▲ Det delte Tyskland, 1945.

◀ Det delte Europa.

Jerntæppet i Europa

Jalta-aftalen om dannelsen af foreløbige regeringer, der skulle repræsentere et bredt udsnit af befolkningen, og forpligtelsen til at afholde frie demokratiske valg, var der ikke meget der tydede på kunne gennemføres i praksis.

USA og England nægtede at anerkende de sovjetkontrollerede regeringer, der blev dannet i Øst- og Centraleuropa. I sin egenskab af tidligere premierminister under krigen mente Winston Churchill, at han kunne gennemskue Stalins politik, og på invitation af den amerikanske præsident Truman holdt han på et amerikansk universitet i Fulton en tale, der klart beskrev, hvordan Churchill så Europas fremtid. Talen blev holdt 6. marts 1946 (kilde 28).

Kilde 28

Jerntæppet i Europa

En skygge er faldet hen over de skuepladser, som så nylig blev oplyst af den allierede sejr. Ingen ved, hvad Sovjetrusland og dens kommunistiske internationale organisation har til hensigt at gøre i den nærmeste fremtid, eller hvor grænserne er – hvis der er nogen – for deres ekspansive omvendelsestendenser.

Jeg nærer stor beundring og agtelse for det tapre russiske folk og for min krigskammerat, marskal Stalin. Der er i Storbritannien en dyb sympati og velvilje – og jeg tvivler ikke på, at der også er det her – for alle de russiske folkeslag og en vilje til at holde fast ved et vedvarende venskab gennem alle de mange stridigheder og tilbageslag. Vi forstår det russiske behov for at sikre sine vestlige grænser ved at fjerne enhver mulighed for tysk aggression.

Vi byder Rusland velkommen til at indtage sin berettigede plads blandt verdens ledende nationer. Vi byder dets flag velkommen på havene. Frem for alt hilser vi konstante, hyppige og voksende kontakter mellem det russiske folk og vort eget folk på begge sider af Atlanten velkommen. Men det er min pligt – thi jeg er sikker på, De ønsker jeg skal sige tingene, som jeg ser dem – at stille Dem visse kendsgerninger for øje om den nuværende stilling i Europa.

Fra Stettin [Szczecin] ved Østersøen til Trieste ved Adriaterhavet har et jerntæppe sænket sig gennem kontinentet. Bag denne linje ligger hovedstæderne i alle Central- og Østeuropas gamle stater. Warszawa, Berlin, Prag, Wien, Budapest, Beograd, Bukarest og Sofia, alle disse berømte byer og folkene rundt om dem ligger i, hvad jeg må kalde Sovjetsfæren, og alle er de under en eller anden form underkastet ikke blot sovjetindflydelse, men en meget høj og i mange tilfælde voksende grad af kontrol fra Moskva. [...]

Kommunistpartierne, som var meget små i alle disse østlige stater i Europa, er blevet hævet til en fortrinsstilling og til en magt langt ud over deres antal og søger overalt at vinde den absolutte kontrol. Politiregeringer har taget overhånd næsten overalt.

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvem står bag kilden, og hvornår er den fra?
- 2) Ud fra hvilken position taler kilden, og hvilken tendens er der i den?
- 3) Foretag en diskursanalyse eller anden metodisk undersøgelse af kilden.
- 4) Opstil en problemstilling, som kilden kan besvare.

ВЕЛИКИЙ СТАЛИН-ЗНАМЯ ДРУЖБЫ НАРОДОВ СССР!

Stalin så med mistro på Churchills udlægning af Sovjetunionens stigende indflydelse i Østeuropa. For Stalin var det vigtigt at huske på, at Sovjetunionen havde lidt store tab under krigen på grund af den tyske invasion, der varede fra 1941 og tre år frem. Her mistede Sovjetunionen millioner af landsmænd med begrænset hjælp fra England og USA. Det fik Sovjetunionen til at definere sin sikkerhedspolitik. I et interview 16. marts 1946 kom Stalin ind på sikkerhedsspørgsmålet (kilde 29).

▲ Propagandaplakat, Sovjetunionen 1950.

Kilde 29

Sovjetunionens sikkerhed

Det er muligt, at visse kredse prøver at skubbe det sovjetiske folks ofre, som sikrede befrielsen af Europa fra Hitlers åg, ud i glemslen. Men Sovjetunionen kan ikke glemme dem. Man kan derfor spørge, hvad overraskende der kan være i, at Sovjetunionen i et ønske om at garantere sin sikkerhed i fremtiden prøver at opnå, at disse lande (i Østeuropa) har regeringer, der er loyale imod Sovjetunionen? Hvordan kan man, uden at have mistet sin sunde fornuft, betegne disse fredelige bestræbelser fra Sovjetunionens side som "ekspansionistiske tendenser"?

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvem står bag kilden, og hvornår er den fra?
- 2) Ud fra hvilken position taler kilden, og hvilken tendens er der i den?
- 3) Opstil en problemstilling, som kilden kan besvare.

Tysklands opdeling

De tre allierede var til gengæld enige om at tage det endelige opgør med nazismen, der en gang for alle skulle udryddes. Tyskland blev opdelt, så hver af stormagterne fik deres egen zone, hvori de skulle administrere befrielsen. Det skulle dog vise sig ikke at blive så nemt, som de troede.

Berlin lå som en lille ø inde i den østlige zone, og som Nazitysklands tidligere hovedstad blev byen opdelt i tre vestlige zoner, der blev kontrolleret af henholdsvis USA, England og Frankrig og udgjorde den vestlige del af byen, og en østlig zone, der blev kontrolleret af Sovjetunionen. I 1947 slog USA, England og Frankrig deres sektorer i Berlin sammen, så de kunne udvikle sig i samme økonomiske og politiske retning.

Indbyggerne i Berlin kunne færdes i de to zoner, men byen var tydeligt opdelt, og der blev brugt to forskellige valutaer i de to zoner. Netop indførelsen af en særlig valuta ved valutareformen i de vestlige sektorer fik Sovjetunionen til at reagere. Sovjetunionen iværksatte i 1948 en blokade af Vestberlin, så der ikke kunne komme forsyninger til byen fra den vestlige zone af Tyskland.

For Sovjetunionen må man forestille sig, at det var unaturligt, at Berlin lå midt inde i den sovjetiske zone, og Stalin havde måske håbet, at vestmagterne med blokaden ville opgive byen.

Vestmagterne iværksatte en luftbro fra de vestlige besættelseszoner ind til Vestberlin. I pendulfart fløj de fly, der få år før havde bombet Nazityskland,

▼ Berlinere ser på et amerikansk forsyningsfly ved Tempelhof-lufthavnen i 1948.

nu livsnødvendige varer ind til Vestberlins to millioner indbyggere. Sovjetunionen greb ikke ind for at stoppe luftbroen og opgav Berlinblokaden i 1949.

Aktionen var symbolsk, fordi man fik det fremstillet sådan, at Sovjetunionen havde spærret de vestberlinske indbyggere inde og nægtede dem de nødvendige fornødenheder til at overleve. For amerikanerne blev luftbroen en enorm succes, der demonstrerede, at de var parat til at bruge deres økonomiske og tekniske overlegenhed til at sikre freden.

Luftbroen til Berlin understregede det tætte samarbejde mellem de tre vestlige befrielsesmagter og i maj 1949 blev Vesttyskland (BRD – Bundesrepublik Deutschland) oprettet i den vestlige zone. Sovjetunionen svarede igen i oktober og oprettede i deres zone, Østtyskland (DDR – Deutsche Demokratische Republik), der blev et folkedemokrati som i de øvrige østeuropæiske lande.

England på tilbagetog som stormagt

De nationale kommunistpartier stod også stærkt i nogle vesteuropæiske lande, særligt i Italien og Frankrig, hvor der ved demokratiske valg var en vælgertilslutning til det franske kommunistparti på cirka 25 procent. Også i Grækenland var de lokale kommunister på fremmarch som følge af den borgerkrig, der var brudt ud i 1946.

Sovjetunionen ydede ikke direkte militærhjælp eller økonomisk støtte til de græske kommunister, hvilket var helt i overensstemmelse med procentaftalen, som Stalin og Churchill havde indgået under krigen (se kilde 23). Noget tyder dog på, at det også skyldes en helt pragmatisk vurdering af Stalin, der ikke mente, at de græske kommunister ville vinde borgerkrigen.

USA og England så dog med bekymring på udviklingen i Grækenland, da det også viste sig, at Sovjetunionen lagde pres på Tyrkiet for at få kontrol over indsejlingen til Sortehavet, og på Iran for at få indflydelse i Mellemøsten og de iranske oliefelter.

Det var først og fremmest Englands interesser i Middelhavet og i Mellemøsten, der blev truet, men i foråret 1947 måtte England erkende, at de ikke længere havde de nødvendige økonomiske kræfter til at spille stormagtsrollen.

På den baggrund opgav englænderne sit mandatområde i Palæstina, som England havde kontrolleret siden Osmannerrigets opløsning i forbindelse med afslutningen af første verdenskrig, og Indien fik selvstændighed i 1947. Englænderne meddelte amerikanerne, at de ikke kunne yde støtte til den borgerlige græske regerings kamp mod kommunisterne i den græske borgerkrig. Det var en opfordring til USA om at gribe ind i den græske borgerkrig og stoppe det, man betragtede som en kommunistisk ekspansion. Den engelske henvendelse til USA var også symbolsk, for der var i realiteten tale om, at den gamle, stolte stormagt overgav magten til den nye stormagt, USA.

NY AMERIKANSK UDENRIGSPOLITIK

Ved anden verdenskrigs afslutning lå det i kortene, at USA atter skulle vende tilbage til sin isolationspolitik. Med udviklingen i Øst- og Centraleuropa og fra 1947 også kommunisternes fremgang i den græske borgerkrig fik amerikanerne noget at overveje.

Monroe-doktrinen, der lå til grund for den amerikanske udenrigspolitik, havde haft til formål at sikre amerikanske interesser, men nu så den amerikanske præsident Truman, at yderligere sovjetisk ekspansion kunne betyde, at det liberale handelssystem i Europa blev truet.

For at kunne slå ind på en ny udenrigspolitisk kurs skulle præsidenten sikre sig et flertal i den amerikanske kongres. Den 12. marts 1947 holdt præsident Truman en tale til den amerikanske kongres, hvor han definerede USA's rolle, og som blev den definitive afsked med Monroe-doktrinen, da et flertal af kongressens politikere støttede præsidenten (kilde 30).

Kilde 30

Truman-doktrinen

Et af de vigtigste mål for USA's udenrigspolitik er at skabe betingelser for, at vi og andre nationer kan leve et liv frit for tvang og undertrykkelse. Det var en fundamental målsætning under krigen mod Tyskland og Japan. Vi sejrede over lande, som forsøgte at påtvinge andre lande deres vilje og deres levevis.

For at sikre nationernes fredelige og frie udvikling har USA spillet en ledende rolle i grundlæggelsen af FN. FN's formål er at muliggøre varig frihed og uafhængighed for alle sine medlemmer. Vi vil dog ikke kunne virkeliggøre vores mål, hvis vi ikke er villige til at hjælpe frie folk med at bevare deres frie institutioner og deres nationale integritet over for aggressive bevægelser, som forsøger at påtvinge dem totalitære regimer. Dette er simpelthen en åben erkendelse af, at totalitære regimer, som påtvinges frie folk gennem direkte eller indirekte aggression, underminerer grundlaget for international fred og dermed også for USA's sikkerhed. [...]

I dette øjeblik i verdenshistorien må næsten hver eneste nation vælge mellem alternative livsformer.

Valget er alt for ofte ikke frit. Den ene livsform bygger på flertallets vilje og er kendetegnet ved frie institutioner, en repræsentativ regering, frie valg, garantier for individuel frihed, ytrings- og religionsfrihed og frihed for politisk pres.

Det andet system er baseret på et mindretals vilje, som med magt påtvinges flertallet. Det sætter sin lid til terror og undertrykkelse, en kontrolleret presse og radio, valgsvindel og undertrykkelse af personlig frihed.

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvem står bag kilden, og hvornår er den fra?
- 2) Ud fra hvilken position taler kilden, og hvilken tendens er der i den?
- 3) Foretag en diskursanalyse af kilden, og diskutér, hvorfor dette metodevalg er brugbart i forbindelse med kilden.
- 4) Opstil selv en problemstilling, som kilden kan besvare.

Som en del af den nye udenrigspolitiske linje, hvor amerikanerne politisk engagerede sig i Europa, iværksatte den amerikanske udenrigsminister George Marshall et økonomisk hjælpeprogram. Formålet var at sætte gang i den europæiske økonomi og undgå, at svage og sårbare stater fik autoritære styreformer.

Den 5. juni 1947 holdt Marshall en tale på Harvard University i Boston, der fik afgørende betydning for genopbygningen af den vesteuropæiske økonomi og styrkede de overstatslige tendenser i samarbejdet mellem de vesteuropæiske nationalstater (kilde 31). Tanken var, at alle skulle kunne modtage hjælpen, dog under forudsætning af at man ikke modarbejdede demokratiet.

▲ Præsident Truman taler til den amerikanske kongres, 1947.

Kilde 31

Marshall om genopretningen af Europa

Det moderne arbejdsdelingssystem, der er baseret på en udveksling af produkter, er i fare for at bryde sammen.

Sandheden er, at Europas behov i de næste tre eller fire år for føde og andre væsentlige produkter udefra – først og fremmest fra Amerika – er så meget større end dets nuværende evne til at betale, at de må have en væsentlig ekstra hjælp eller se en økonomisk, social og politisk forværring af meget alvorlig karakter i øjnene.

Lægemidlet ligger i at bryde den onde cirkel og genoprette de europæiske folks tillid til en økonomisk fremtid for deres egne lande og for Europa som helhed. Fabrikker og bønder i store områder må være i stand til og villige til at udveksle deres produkter for penge, hvis kursværdi ikke kan anfægtes.

Bortset fra den demoraliserende virkning rundt om i verden og mulighederne for forstyrrelser, der opstår som resultat af vedkommende folks fortviv-

lelse, skulle konsekvenserne for USA's økonomi være åbenbar for alle. Det er fornuftigt, at USA gør, hvad det er i stand til, for at verden kan vende tilbage til normal økonomisk sundhed, uden hvilken der ikke kan være nogen politisk stabilitet og ingen sikker fred. Vor politik er ikke rettet mod noget land eller nogen politisk lære, men mod hungersnød, fattigdom, fortvivlelse og kaos. Dens mål skulle være en genoplivelse af den arbejdende økonomi i verden, som tillader opkomsten af politiske og sociale betingelser for eksistensen af frie institutioner.

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvem står bag kilden, og hvornår er den fra?
- 2) Ud fra hvilken position taler kilden, og hvilken tendens er der i den?
- 3) Foretag en diskursanalyse af kilden, og diskutér, hvorfor dette metodevalg er brugbart i forhold til kilden.
- 4) Opstil selv en problemstilling, som kilden kan besvare.

▲ Amerikansk plakat fra 1947.

▲ Sovjetisk plakat, 1952

Inddæmningspolitikken

I 1947 slog USA altså ind på en ny udenrigspolitisk linje, der skulle inddæmme Sovjetunionen og derved forhindre yderligere kommunistisk ekspansion i Europa. Med Truman-doktrinen og Marshall-hjælpen involverede USA sig nu aktivt i genopbygningen af Europa. Selv om Marshall-hjælpen ikke direkte var vendt mod kommunismen, men blev tilbudt også de østeuropæiske folkedemokratier, blev den et antikommunistisk værn, fordi kravet om demokrati, som man forstod det i USA, ikke kunne opfyldes i østblokken.

Den amerikanske inddæmningspolitik afspejlede en amerikansk selvtilid, der særligt i den kolde krigs første fase indimellem blev til nationalt overmod og chauvinisme.

Mange amerikanere var overbeviste om, at resten af verden frivilligt og med taknemmelighed ville forme sig efter amerikansk forbillede. I perioden efter 1947 voksede USA's tilstedeværelse i verden, der kom til udtryk ved stigende politisk og militær involvering, men også amerikansk kultur og masseforbrug skyldede ind over først Europa og senere andre dele af verden. Det skal vi se nærmere på i kapitel 5.

Sovjetisk modstand

Sovjetunionen var klar modstander af den amerikanske politik, der havde til formål at sikre den kapitalistiske økonomiske struktur og binde Europa tæt til USA. Derfor afstod regeringerne i de østeuropæiske folkedemokratier fra at modtage Marshall-hjælpen. Den sovjetiske udenrigsminister Andrei Vyschinskys holdt i september 1947 en tale ved FN's generalforsamling, som du kan læse et uddrag af i kilde 32.

Kilde 32

USA's politiske pression

Som erfaringerne i de sidste måneder har vist, betød bekendtgørelsen af denne doktrin [Truman-doktrinen og i den sammenhæng også Marshall-planen], at Amerikas regering har taget skridt hen imod en direkte opgivelse af principperne om internationalt samarbejde og koordineret handling af supermagterne, og hen imod et forsøg på at påtvinge andre uafhængige stater sin vilje, idet den samtidig åbenlyst bruger de økonomiske ressourcer, der bliver uddelt som nødhjælp til trængende nationer, som et instrument til politisk pression. [...] Desuden er denne plan et forsøg på at dele Europa i to lejre og, med

hjælp fra England og Frankrig, at fuldende etableringen af en blok af adskillige europæiske lande, der er fjendtligsindede over for de demokratiske lande i Østeuropa og specielt mod Sovjetunionens interesser.

Arbejdsspørgsmål:

- 1) Hvem står bag kilden, og hvornår er den fra?
- 2) Ud fra hvilken position taler kilden, og hvilken tendens er der i den?
- 3) Opstil en problemstilling, som kilden kan besvare.

KOLD KRIG I ASIEN

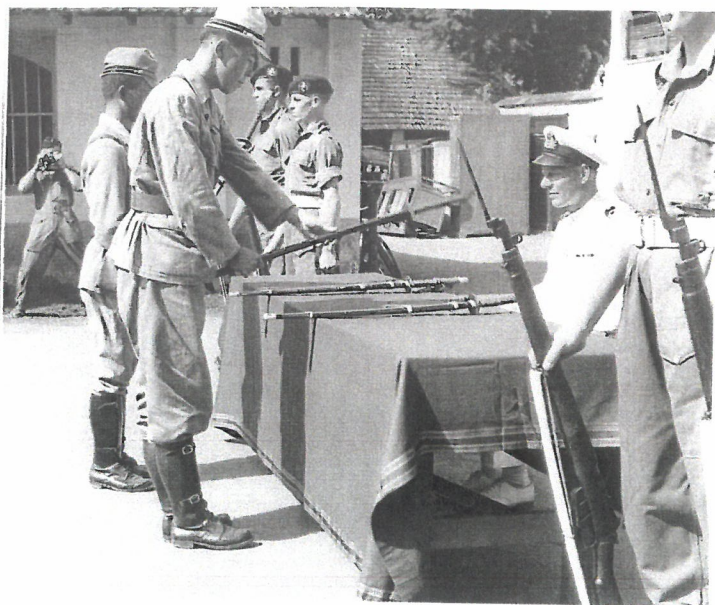
I Asien sluttede anden verdenskrig med de amerikanske bomber over Hiroshima og Nagasaki i august 1945. Japan var i foråret 1945 militært og forsyningsmæssigt nedslidt, og forbindelserne til tropperne i Kina og Sydøstasien var ved at blive afskåret som resultat af USA's og Englands herredømme til søs og i luften.

De japanske hovedbyer var kommet inden for rækkevidde af de amerikanske bombefly, der nu udsatte japanerne for massive bombardementer. Alligevel frygtede amerikanerne, at japanerne ikke uden videre ville overgive sig, fordi overgivelse for japanerne var det samme som at tabe ansigt, hvilket var en ydmygelse og tab af ære ifølge traditionel japansk kultur. Amerikanerne kunne derfor frygte, at en egentlig invasion kunne blive nødvendig, hvor japanerne desperat ville forsvare sig og således påføre invasionsstyrkerne store tab.

Hovedmotivet bag brugen af atombomberne over Japan var derfor at påføre japanerne så massivt et chok, at de ville overgive sig. Hvis krigen sluttede hurtigt, ville det også medføre, at det ikke blev nødvendigt at få assistance fra

▼ Hiroshima kort efter at den første atombombe ramte byen, 6. august 1945.

▲ Japansk soldat afleverer sit samuraisværd til de amerikanske officerer, september 1945.

Sovjetunionen, som aftalt i Potsdam i begyndelsen af august 1945. På den måde kunne man holde Sovjetunionen ude, når freden i Østasien skulle forhandles. Her havde USA interesser i et stærkt, liberalt Kina og et Japan, der før krigen havde udviklet en industrisektor, der kunne blive anvendelig efter krigen.

Atombomber over Hiroshima og Nagasaki

De amerikanske atombombesprængninger over Hiroshima og Nagasaki i august 1945 kostede flere end 200.000 japanere livet, enten på tidspunktet for selve bomberne eller de efterfølgende måneder. Som våben var de to atombomber over Japan uden sammenligning det mest masseødelæggende våben, verden havde set. Mennesker havde aldrig tidligere været udsat for så intensiv bestråling, der trængte gennem menneskekroppe og dyr og forårsagede celleforandringer, der førte til dødsfald, sygdomme og lidelser, som brændmærkede flere generationer af japanere.

I ugerne efter bomberne døde folk på stribe, og flere sammenlignede det med den sorte død i 1300-tallet, hvor tilfældigheder afgjorde, hvem der døde, og hvem der overlevede.

Efter kapitulationen iværksatte lederen af den amerikanske stillehavsflåde general Douglas MacArthur en række tiltag, der skulle demokratisere det tidligere autoritære kejserdømme. Den japanske presse kunne derfor nu frit begynde at skrive uden den kejserlige censur, men det fik amerikanerne sat en stopper for, når det drejede sig om historier om bomberne.

MacArthur stillede krav til de japanske journalister og medieorganisationer om, at amerikanerne ikke ville tillade historier om strålingens virkning i Hiroshima og Nagasaki. Der blev lagt en streng amerikansk censur, der betød, at de største japanske medier skulle indlevere artikler til besættelsesmagtens censurmyndighed, og afvente godkendelse, før artiklerne måtte bringes. Derudover var det totalt forbudt at nævne, at der overhovedet fandtes en censur.

Censuren betød, at al omtale af atombomberne og deres virkning ophørte – og man kunne ikke fortælle japanerne hvorfor. Besættelsesmagtens brud med den frie presse fik fatale konsekvenser for de mange ofre for bomberne, og der findes mange eksempler på, at de blev udstødt af det japanske samfund.

Amerikanisering af Japan

Efter den japanske kapitulation iværksatte USA en "amerikanisering" af Japan, der skulle udvikle demokratiet og fjerne militarismen. Der blev udarbejdet en ny forfatning, med en lovgivende forsamling, hvortil også kvinder havde stemmeret. Forfatningen forbød japanerne at opbygge et egentligt militær, og der blev indledt en række processer mod fremtrædende repræsentanter fra det gamle styre.

Kejseren forblev dog landets formelle overhoved, fordi amerikanerne så ham som en, der kunne samle japanerne om demokratiseringsprocessen. I realiteten afskrev kejseren al magt og måtte give afkald på sin guddommelige status.

De store godser i landbruget blev opløst, og jorden blev overtaget af bønderne, og industrivirksomheder blev ligeledes opløst, da de havde spillet en vigtig rolle i den japanske oprustning og aggressive udenrigspolitik.

I takt med at den kolde krig i Europa spidsede til, begyndte amerikanerne at ændre synet på japanerne og så nu muligheder i landet som allieret og værn mod den ekspanderende kommunisme. Den amerikanske Marshall-hjælp, der var tiltænkt Europa, blev i 1948 også tilbudt Japan, hvilket medvirkede til at genrejse den japanske økonomi.

Behovet for et stærkt Japan blev endnu større, da Kina i 1949 blev kommunistisk og derfor kunne tolkes som kommunismens ekspansion i Asien. I 1951 sluttede USA fred med Japan og underskrev en gensidig sikkerhedspagt.

På grund af de store krigsødelæggelser måtte Japan starte forfra, hvilket betød, at de blandt andet med amerikansk hjælp fik tilført helt ny teknologi. Dermed fik japanerne et forspring sammenlignet med de lande, der var blevet mindre ødelagt og dermed fortsat havde deres gamle industri at bygge videre på. Det samme gjorde sig gældende i Vesttyskland, og op gennem 1950'erne oplevede Japan en stor økonomisk vækst blandt andet takket være den helt moderne industriteknologi.

Japan blev et godt eksempel på den amerikanisering, der fandt sted overalt i den ikkekommunistiske verden.

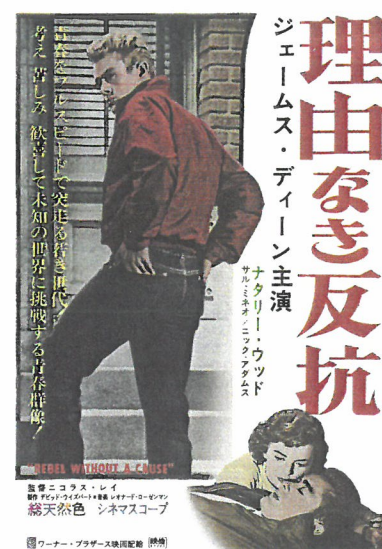
Koreakrigen, 1950-1953

I 1949 fik også Sovjetunionen atomvåben, og derved blev udsigten til et væbnet opgør mellem de to supermagter, USA og Sovjetunionen, et uhyggeligt fremtidsscenario. En krig med atomvåben kunne ende med udslettelse af alt liv på jorden. Dette skrækbillede blev mere og mere nærværende i takt med den oprustning af supermagternes atomvåben, der fandt sted under hele den kolde krig. Netop skrækken for anvendelsen af atomvåben blev brugt i den måde, supermagterne og deres allierede forsøgte at løse regionale og internationale konflikter på.

▲ Japansk reklame for kosmetik, 1950'erne.

▼ Japansk filmplakat for den amerikanske film "Rebel Without A Cause" (1955).

▲ Krigen i Korea og den kommunistiske revolution i Kina blev temaet for mange amerikanske film. Filmplakater fra 1950'erne.

I adskillige lokale konflikter under den kolde krig stod USA og dets allierede, der i 1949 blev organiseret i NATO, bag den ene part, mens Sovjetunionen og dets allierede, fra 1955 organiseret i Warszawa-pagten, støttede den anden part.

Den første store konfrontation, der involverede begge supermagter, var krigen i Korea 1950-1953. Det blev den kolde krigs første "stedfortræder-krig", hvor USA og dets allierede forsvarede Sydkorea mod det fremstormende kommunistiske Nordkorea, der fik støtte fra Sovjetunionen og det nye, kommunistiske Kina.

Korea havde været besat af Japan under anden verdenskrig, og landets situation mindede en del om udviklingen i Tyskland. Den nordlige del af Korea var efter den japanske kapitulation blevet besat af Sovjetunionen, mens den sydlige del blev besat af USA. Uenigheden mellem de to besættelsesmagter førte i 1948 til oprettelsen af det kommunistiske Nordkorea og det kapitalistiske Sydkorea.

Forholdet mellem de to koreanske stater var fra begyndelsen meget anspændt, og der fandt hyppige angreb sted ind over grænsen. Den 25. juni 1950 invaderede 75.000 nordkoreanske soldater Sydkorea og rykkede frem i lyn-tempo. Meget tydede på, at Sydkorea snart var helt erobret, og at Korea ville blive samlet under den kommunistiske leder, Kim Il Sung.

Den amerikanske præsident Truman var overbevist om, krigen i Korea var endnu et udtryk for den sovjetiske ekspansionspolitik. Præsidenten havde formentlig ret i, at Nordkorea næppe havde sat angrebet i gang uden først at have fået grønt lys fra Sovjetunionen, men at Stalin stod bag, er der ikke meget der tyder på.

Truman krævede handling og rettede henvendelse til FN om at indkalde Sikkerhedsrådet. For at Sikkerhedsrådet kunne vedtage en resolution, skulle alle fem permanente medlemmer være enige. Under normale omstændigheder kunne man ikke have fået Sikkerhedsrådet til at fordømme den nordkoreanske invasion, fordi Sovjetunionen ville have nedlagt veto. Men i sommeren 1950 boykottede Sovjetunionen Sikkerhedsrådet, fordi FN fortsat anerkendte Taiwan som Kinas repræsentant, og ikke det nye, kommunistiske Kina.

Uden Sovjetunionens veto kunne Sikkerhedsrådet vedtage en resolution, der gjorde Nordkorea ansvarlig for krigen og opfordrede landet til at trække sig tilbage.

Da Nordkorea ikke trak sig tilbage, udløste det en krig, der blev ledet af amerikanerne under FN's flag. Krigen rasede frem og tilbage, inden der blev indgået våbenhvile mellem de to koreanske stater. Krigen er de facto aldrig blevet afsluttet, og selv om der ikke har været kamphandlinger siden 1953, er der reelt fortsat kun våbenhvile mellem Nord- og Sydkorea.

▲ Amerikanske soldater i aktion under Koreakrigen. 1951.

USA's alliancer i Asien

Koreakrigen ændrede ikke det politiske landskab i Asien, men det fik vidtrækkende konsekvenser for USA's tilstedeværelse, der bundede i en markant højredrejning i amerikansk politik. Det medførte en massiv amerikansk oprustning, hvor forsvarsbudgettet blev tredoblet.

Krigen havde understreget USA's fjendtlige forhold til det nye, kommunistiske Kina og var derved med til at binde et fastere forhold mellem USA og Taiwan. Det fik ligeledes betydning for USA's forhold til Japan, hvis sikkerhed nu blev garanteret af USA.

Korea-krigen blev anledningen til, at USA engagerede sig mere permanent i Asien med en inddæmningspolitik, på samme måde som det var sket i Europa. Det betød, at USA opbyggede en kæde af alliancer og militærbaser, og der blev indgået forsvarsaftaler med Taiwan, Sydkorea og Filippinerne. I 1954 blev der oprettet en sydøstasiatisk forsvarspagt, SEATO, svarende til den europæiske NATO.

Selv om der under Koreakrigen var frygt for, at konflikten skulle optrappes og ende med en atomkrig, var frygten ikke velbegrundet. Dertil var Sovjetunionen for perifært indblandet og atomvåbenarsenalet for spinkelt.

Frygten for en atomkrig var derimod mere overhængende og reel i 1962, da USA ville forhindre Sovjetunionen i at opstille atommissiler i Cuba. En amerikansk blokade og seriøse diplomatiske forhandlinger mellem parterne

forhindrede til alles lettelse en militærkonfrontation. Når frygten for en atomkrig var mere reel i 1962 end i 1950-1953, hænger det sammen med, at Sovjetunionen i 1957 satte verdens første satellit, *Sputnik*, i kredsløb om jorden. *Sputnik* sendte chokbølger gennem USA, dels fordi den viste, at Sovjetunionen nu havde den nødvendige teknologi til at anvende kernevåben over lange afstande, dels fordi de fleste amerikanere havde taget det som en selvfølge, at USA var teknologisk langt foran alle andre.

OVERBLIK

Begivenheder ► Det skal du kunne svare på

Japan angreb Shanghai og det østlige Kina i 1937

► Hvorfor angreb Japan Kina og hvorfor kan vi kalde dette begyndelsen på anden verdenskrig?

Tyskland annekterede Østrig og dele af Tjekkoslovakiet i 1938-39, og senere Polen 1/9 1939

► Hvad var årsagerne til den aggressive tyske udenrigspolitik og hvordan adskilte invasionen af Polen 1/9 1939 sig fra de andre områder som Tyskland tidligere havde besat?

Alliancen mellem England, USA og Sovjetunionen blev etableret i 1941

► Hvad var årsagen til at alliancen blev etableret og hvordan så de tre stater på hhv interesseområder og etableringen af den anden front?

Sovjetunionen befriede staterne i Østeuropa for tysk besættelse og nåede til Berlin i 1945

► Hvilke konsekvenser fik det for Tyskland og Østeuropa, at Sovjetunionen havde presset den tyske hær tilbage og til sidst stod i Berlin?

Den nye amerikanske udenrigspolitik fra 1947 kaldes for inddæmningspolitikken

► Hvad indeholder inddæmningspolitikken og hvordan brød den med den tidligere amerikanske udenrigspolitik?

Korea-krigen 1950-53 er et eksempel på den kolde krig i Asien

► Hvad er årsagerne til Korea-krigen og hvordan kan man se krigen som eksempel på den kolde krig?

KERNESTOF OG OVERBLIK

Titel på periode:

(udfyld skemaet i punktform)

Periodisering (årstal)	
Begrundelse for årstal	
Forandringer i levevilkår, teknologi og produktion	
Styreformer og samfundsorganisering	
Kulturer og kulturmøder	
Menneskesyn, herunder synet på mænd og kvinder	
Stats- og nationsdannelser	
Nationale, regionale og globale konflikter	
Vigtige begreber	
Vigtige begivenheder	
Vigtige personer	